

Hrvatska jezična povijesnica¹

Josip Vončina

Krijepi me čast nastupiti pred vama, uglednima i željnima počuti o knjizi koju resi puna mjera stručne utemeljenosti i znanstvene ozbiljnosti; ali me obvezuje i dužnost neka na prvome mjestu spomenem ljepotu: knjizi koju s lakoćom držimo u ruci prave joj specifične težine možda još ne poznajući; knjizi, naime, koja opsegom doseže udžbenik, a duhovno zastupa mnogosveščanu epopeju. Jer je liber Milana Moguša *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Zagreb, 1993, uzorit bar iz triju razloga: skladan je kao štivo koje ćemo, težeći sebe i svoje bližnje poučiti vjekovitoj rječitosti jezika hrvatskoga, brižno čuvati na svojim policama te ga, zatreba li ikada, a valjat će svagda, iznositi u dokaz vjekovitoj eleganciji našoj rječju govorenom i pisanom; jer smo mnogi mi, Moguševi vršnjaci, svoje najbolje snage posvetili tome da dokažemo kako smo cijelo jedno tisućljeće upornim svjedocima o riječi koja je od narodnog nama iskona; jer je Moguš – sugovornik, suradnik i suborac – osjetio neodoljivu potrebu da u jedan tijek, sabirući i sažimljući, svede sve što najmanje četvrt stoljeća svi mi, čuteći i ljubeći, dokazujemo pojedinačnim prinosima. Plod je tome jednosveščana jezična povijest hrvatska, koju je – na neke se iste začinjavce čakavskoga mu prethodnika istih inicijala /na Marka Marulića/ – opisujući, iznjedrio akademik, profesor i prijatelj Milan Moguš. Na njegov bismo postupak mogli primijeniti riječi Petra Zoranića, koji je ustvrdio kako, pišući svoje *Planine* – naš prvi roman, »ujisto ne slidim ljubeći Martu ali Liju da Rakel i Mariju, i ne resim kip ljubovce moje da činju kako prijatelj človik koga prijatelj u tamnici bude, a, kako običaj jest, tamnice sve smrdećive jesu, prijatelj razlikih cvitov i zeljaj mirisnih otrca i nastrka tamnicu, ne za nju naresiti da za prijatelja pokrpati«. ² Pa kao što je drevni Splitsanin svoju *Juditu* sricao »neka je budu razumiti i oni ki nisu naučni knjige latinske aliti djače«, ³ tako je podjednaki čakavac Senjanin Milan Moguš svoju »istoriju« – povijest »jazika harvatskoga« –/kojoj se nipošto ne pristoji reći »ah, nepomno i nehaju«⁴ brižno sastavio: nadahnuće mu je usađeno u ona drevna počela Dobrovitova, i knezova Krčkih, i trolista što ga čine Petar s Katarinom i Franom, a produžuju Pavao s Jurkom, Matija Antun s Ljudevitom i tolikima drugim.

1 Riječ na predstavljanju knjige akademika Milana Moguša *Povijest hrvatskoga književnoga jezika* /Nakladni zavod Globus, Zagreb 1993/ u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti 21. prosinca 1993.

2 Petar Zoranić, *Planine* – Juraj Baraković, *Vila Slovinke*, PSHK 8/1964, 167.

3 Marko Marulić, *Judita*, Kjiževni krug, Split 1988, 113.

4 PSHK 8, 156.

Pred uljudeni svijet vrlo uspješno stupamo spominjući pisane tragove svojoj drevnoj opstojnosti na Sredozemlju. Ne treba zaboraviti da su se naši preci još ne tako davno, za Hrvatskoga narodnog preporoda, dičili što se francuski kraljevi zaklinjahu nad rukopisnim kodeksom kojem je slova teško razaznati /pa bi mogla biti kineska ili klinasta kad ne bi bila hrvatskoglagoljska/ i što im /tim našim pradjedovima/ najstariji pouzdano hrvatski tekstovi /poimence: *Vinodolski zakon*/ sežu čak na kraj XIII. stoljeća. *Bašćanska ploča* otkrivena je tik po preporodu, kako bi za tadašnjeg apsolutizma, Bachova, i svih onih koji će doći bila svjetionikom što mu odoljeti ne može nikakva »kervava megla v megli karvi«. ⁵ Budući da su među svim vrstama svjedočanstava pisani tekstovi najrečitiji /jer je pisano da je riječ od iskona, a mi – ne mogući biti njome, nego tek svjedocima o njoj – njome živimo i ustrajemo/, kao prvorazredno nas dokazalo zaokuplja naša stara riječ, njezin vremenski proteg i dubina njezine brazde. Još uvijek nismo dovoljno proniknuli u tajne onih pradavnih leksičko-terminologijskih kroatizama koji su punom snagom prodrli u isprave što ih je /prije Konstantina-Ćirila i Metodija/ počela sricati dvorska kancelarija hrvatskih narodnih vladara, knezova i kraljeva; još uvijek ne poznajemo dovoljno *župane* Trpimirove i *Muntimirusa* njima samim.

Naprotiv, stupajući pred tu Europu /koja sebi granice pokatkad nerado proteže istočno od Dunava i južno od Alpi/, možemo spomenuti dopreporodne hrvatske jezikoslovce. I sâm sam se /prije dobra desetljeća, sudjelujući na jednome od za se vrlo rijetkih simpozija europejskih/ zgranuo nad činjenicom da me ugledno zapadno društvo nepovjerljivo promatra jer sam upravo rekao da Hrvati prije baroka imaju prve lingvističke tiskovine: rječnik 1595, gramatiku 1604. Tada mi je, držim, postalo i zauvijek ostalo jasno što iz kulturne baštine mogeg naroda valja istaknuti.

Pa bih se, nakon svega, rado vratio počelima: prebacjući se u doba kad su naši mletački podanici do najviših vrhunaca uzdizali riječ hrvatsku. Meni je /priznat ću/ među uzorima Hanibal Lucić: jer se, nad srušenim vinogradom svojega viškog posjeda, potužio na mnoštvo koje »dil razuma ne ima«; ⁶ jer je /za kužne pošasti 1519/ uništio većinu svojih stihova /ne hajući za to što bi ga potomstvo moglo zaboraviti/; jer je /od mentora Splićanina Jeronima Martinčića k zvijezdama uzdignut/ sročio opovrgnuće: »brašno sam primalo da mnoštvo nasiću«; ⁷ jer je – sretnim slučajem – unikatnu mu knjigu profesoru i dosljednu filologu Antunu Mažuraniću podario neki skromni krčki franjevac. Potpuno u sjeni slave svojega mlađeg brata ljubimca, taj je samozatajni Antun nepristrano prikazan tek u novije vrijeme: monografijom iz pera današnjega slavljnika.

5 Miroslav Krleža, *Balada Petrice Kerempuha*, Ljubljana 1936, 79.

6 Hanibal Lucić, *Skladanja* – Petar Hektorović, *Ribanje*, PSHK 7/1968, 105.

7 PSHK 7,112.

Pa nakon svega rečenoga neka Milanu Mogušu rekнем Hektorovićevim riječima suotočaninu Pelegrinoviću: »Od vas /vjerujte/ pristalijega ne najдох nidnoga, poznavši vas odavna u svakoga petja vrsti suda procinjena, razuma duboka i u svemu vridnosti velike, od onda najliše, otkle vašu toliko slatku i naredno složenu Jupku od vas slišah«. ⁸

Vaše Jupke, profesore Mogušu, po sudu su mnogih, među koje i sam pripadam, vaše mnoge rasprave i knjige vam od prve do sadašnje: govor senjski, fonološki razvoj hrvatski, narječje čakavsko, Marul splitski i ova povijest jezična hrvatska. Sve vaše Jupke, profesore i prijatelju, toliko su lijepo sročene, »slatke« i »naredno složene« da vam, vašim čiteteljem trajno budući, ruku stišćem »istorice et allegorice«. ⁹

8 PSHK 7,150.

9 PSHK 8,169.

razmišljanja

DAR BOŽJI

Jedne sam noći sanjao da se na glavnome trgu otvorila Božja prodavaonica. Ušao sam unutra i ostao zadivljen. Trgovac je bio lijep anđeo. Na policama posložena roba u pakete, kutije, amfore... Mnogo toga mi je manjkalo pa sam počeo anđelu govoriti da mi redom dadne: malo Božje ljubavi, sve praštanje, paket vjere te spasenja koliko stane. Nemalo sam se začudio kada je anđeo sve to brzo spakovao u ne baš veliku kutiju, zapravo veličinu mojega srca. »Zar je sve tu?« – upitao sam. »Da, dragi moj!« – odgovori anđeo. »Prvo, to se ništa ne plaća, a drugo, u Božjem se dućanu ne prodaju gotovi proizvodi ili zreli plodovi, nego samo sjemenke koje onda treba uzgajati!«

P. Righetto

ŽRTVOVATI IZAKA

Biblija pripovijeda o Abrahamu i njegovu sinu Izaku. Bog je zatražio od Abrahama da mu žrtvuje ljubimca sina. Abraham je bez oklijevanja pošao da žrtvuje Izaka. A onda ga Bog zaustavi. Htio ga je samo kušati. I nagradi ga. Njega, koji je bio spreman odreći se potomka, obdari velikim potomstvom, brojnim kao pijesak na obali – sicut arena quae est in littore maris. Žrtvovati Izaka! To znači žrtvovati nešto što je čovjeku milo. Onima kojima sam mentor pri izradbi diplomskih, magistarskih ili doktorskih radnji kazujem kao pravilo: »Treba žrtvovati Izaka.« Bila čovjeku ne znam koliko draga spoznaja, prevalio ne znam koje i kakve putove da dođe do određene građe, sve se to ima žrtvovati, izostaviti ako ne pripada predmetu radnje, sastavku odnosno knjizi. To se ne odnosi samo na knjige u životu nego i na knjigu života. Da bi knjiga čovjekova života bila dobro napisana odnosno ispisana, treba da se odrekne onoga što je čovjeku milo, ako to ne promiče život. Treba žrtvovati Izaka. A svatko ima svog Izaka. Uistinu, treba žrtvovati Izaka.

I. Golub